

Дмитро Гаврилюк

**ХАРАКТЕРИСТИКИ ФЕНОМЕНА АБСЕНТЕЇЗМУ
В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ
ТА ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ РИЗИКІВ
(ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ
ВИБОРІВ 2014 Р.)**

This article is devoted to the examination of the phenomenon of absenteeism in Ukraine. The author describes it in the context of political and electoral risks. Core aspect of the research is concentrated around absenteeism as one of the features of electoral culture in Ukraine. Furthermore, absenteeism is considered as one of the forms of political alienation. In this article author notes a number of negative consequences in case Ukrainian society and political elites ignore the raising rates of passive voters (absenteyists). Also here is appointed a list of effective tools and original approaches to prevention of destructive effects of absenteeism designed by author.

У сьогоднішніх політичних реаліях світу в цілому та України зокрема строкаті й доволі контраверсійні електоральні процеси переважані теорією і практикою макіавеллізму, маніпулятивними технологіями конструювання політичних образів та браком виконання виборчих, політико-інституційних зобов'язань. Загальна сума таких “результатів” нас нашттовхує на припущення, що наслідком увібрання суспільством негативу від агітаційного процесу, від популістських гасел “технологічних кандидатів” та усвідомлення безальтернативності вибору є феномен абсентеїзму. Під даною категорією варто розуміти ухилення виборців від участі в голосуванні на виборах¹, проте, апелюючи до палітри поствиборчої парламентської боротьби (2014 р.), категорію «абсентеїзм» інтерпретуємо як ідею та практику електорального й політичного самоусунення від політичної відповідальності за свої політико-ігнораційні дії, кроки та помисли.

Чому абсентеїзм в Україні можливий? Для початку варто ствердити, що, хоч Україна вже понад 23 роки є незалежною державою, її суспільство й досі є фрагментованим та етатистським. Вочевидь, коли політична еліта діє в розріз із ідеєю позитивних державотворчих змін, рано чи пізно виникне ситуація неконтрольованості суспільно-політичної трансформації самого суспільства, що породжує чимало суспільно-політичних рецидивів поведінки громадян, де абсентеїзм посідає чільне місце протестного відчуження,

¹ *Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації* (2014). Львів: Новий Світ – 2000.

відходу від активного залучення до політичного процесу. У країні, де насправді не працюють соціальні ліфти; де корумпована партійна система унеможлиблює свою модернізацію для появи нових, прагматичних гравців на політичній мапі; де вибори, по-перше, дедалі більше схожі на церемоніальний демократичний тренд, а по-друге, де логіка, моторика й риторика виборчого процесу не сприяють появі авторитетних прикладів політиків, що мають не довготермінову, а безстрокову політичну відповідальність та порядність; і врешті-решт, коли інститут виборів не є запобіжником проходження у вищі ланки політики носіїв державотворчого блюзнірства, політичної безкультурності та корупції, це означає, що виборці не є носіями громадянської культури, а тому, ігноруючи волевиявлення і не запобігаючи потраплянню до влади осіб із дискредитованим політичним реноме, вони сприяють утвердженню абсентеїстського “політичного сприйняття”.

Причини абсентеїзму в Україні ми вбачаємо як у навіюваному, так і свідомому страху й електоральному непрофесіоналізмі самих громадян у частині раціонального електорального відбору політиків. Власне, відсторонення від активної, прямої дії в електоральній та політичній сфері є запорукою потурання громадянами симуляції владою державотворчих процесів. Щодо практичного вияву причин абсентеїзму, то, на нашу думку, вони полягають у ігноруванні політичними партіями та кандидатами підтримки процесів створення механізмів залучення громадянського сегмента до вироблення спільної стратегії упередження суспільно-політичних, економічних, гуманітарних викликів. Натомість політичні актори займаються використанням громадянського потенціалу в агітаційно-пропагандистському місиві під час виборчих процесів задля задоволення свого шкурного інтересу.

Пересічні громадяни часто не можуть впливати на процес державотворення через відсутність необхідних навичок, знань, низьку соціальну задіяність. Вони втомилися від демагогічної політики, а то й просто не бажають брати участі в “брудній грі”. Апатія електорату, недостатня інформованість про політичні процеси, нестійкість політичних поглядів і невизначеність ідеологічних позицій зумовлюють слабкість тих механізмів, які забезпечують демократизм політичних інститутів і справедливе представництво в них громадян України¹.

¹ *Українське суспільство на порозі третього тисячоліття* (1999): колективна монографія. Київ: Ін-т соціології НАН України.

Громадянам, які відмовляються від голосування, політична ситуація в країні частіше видається критичною, навіть вибухонебезпечною, менш спокійною та благополучною. Відмовляючись від участі у виборах і тим самим нехтуючи своїм громадянським демократичним правом, вони, однак, помітніше виявляють незадоволеність процесом розвитку демократії в нашій країні¹.

Поверхневі спостерігачі бачать причину апатії громадян у безбарвності кандидатів². Мислителі-скептики, які помічають, що рік за роком апатія зберігається, звинувачують виборців у неосвіченості через відсутність демократії як такої. Один із варіантів цієї точки зору викладає Роберт Каттнер: «Суть політичної демократії – право голосу – втратило будь-яку значущість, оскільки голосування і пряме спілкування політиків з виборцями дедалі більше витісняються плутократією, що фінансує передвиборні кампанії... Є прямий зв'язок між домінуванням у політиці грошей від груп інтересів, платною ротацією рекламних роликів, що дискредитують політичних опонентів, стратегіями опитувань і тим, що виборці манкірують своїми громадянськими обов'язками... Люди доходять висновку, що їм немає місця в політиці»³.

Цікаво, як суспільні апатичні настрої вловлює сучасна українська література. Так, у творі видатної письменниці та поетеси, дисидентки Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» (2011 р.) таким чином описується втрата оптимізму виборця: «...у нас, коли проходять вибори, фальсифікати йдуть на мільйони. І ніхто нічого не перевіряє, навіть механізмів таких нема. Ми хто? Ми статисти духовної пустелі. Ми гвинтики й шурупи віджилої системи, вона скрипить і розвалюється, продукти розпаду інтоксикують суспільство, і воно по інерції обирає й обирає тих самих. Великий народ обирає карликів, маріонеток, і, що цікаво, – не він їх, а вони його сіпають за мотузочки в цьому політичному вертепі. Почуваю себе засмиканим з усіх боків...»⁴.

Можливо, слова, висловлені ще задовго до цьогорічних виборів до української легістратури 2014 року, й лишилися би лише поетичним розчерком пера, якби не показник явки на вибори. Він, станом

¹ Ворона, В., Шульга, М. (ред.) (2010). *Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг*. Київ: Інститут соціології НАН України.

² Каплан, Б. (2012). *Миф о рациональном избирателе: Почему демократии выбирают плохую политику*. Москва: ИРИСЭН, Мысль.

³ Kuttner (1996; XI).

⁴ Костенко, Ліна (2011). *Записки українського самашедшого*. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 15.

на 30 жовтня 2014 року, становив приблизно 52,4 % (за умов підрахунку 99,53 % бюлетенів). Це навіть не один із, а саме найнижчий за всю історію парламентських, президентських електоральних циклів у незалежній Україні. На думку Олексія Кошеля, голови правління Комітету виборців України, «явка – це показник громадської активності й свідомості. В Західній Україні вона найбільша, бо там велику роль відіграють церковні організації. Греко-католицька церква постійно наголошує, що кожен має бути відповідальним громадянином, приходити на дільниці й віддавати свій голос. Церква Московського патріархату цього не робить. Жодна політсила не проводила кампанії на збільшення явки. На останніх президентських виборах такий наголос був, тому й прийшло багато людей. У Запорізькій та Дніпропетровській областях явка дещо вища, бо там окремі мажоритарники працювали з цим. Це прикордонні із зоною АТО області, вони зіграли на факторі безпеки – “або я, або війна”. В інших регіонах дієвим був заклик – “або я, або “регіонал”. Дуже висока активність виборців характерна більше для тоталітарних і авторитарних режимів. У Польщі понад 50 % громадян востаннє приходили обирати сейм та сенат 1989 року»¹.

Політики, за словами О. Кошеля, перенаситили свою кампанію рекламою. Людям вона набридла. Це ефективно лише коли агітація доповнює діяльність партії. Виборці не бачили нічого, крім агітації. Аналізуючи персональний склад ВРУ 8-го скликання, з одного боку, відмічаємо відбиття суспільної вимоги до якісного і кількісного оновлення депутатського корпусу, з іншого ж – українські парламентські вибори по риториці були доволі обережними, апелювали й зловживали своїми безпековими та економічними фантазіями для держави, не запропонувавши жодної публічної розлогої політичної прагматики. За словами політичного оглядача Івана Капсамуна (газета «День»), украй важливим на цих виборах, звичайно, був механізм обрання депутатів. Але виборчий закон залишився старим. Нинішні обранці, по суті, зробили все, щоб не змінювати правила гри і балотуватися за старим «законом Януковича». А нові претенденти, що викристалізувалися за результатами Євромайдану та російської агресії, не дотиснули і не виявили достатньої наполегливості (головним чином йшлося про зниження виборчого бар'єра та пропорційну систему з відкритими списками), щоб впровадити новий механізм на виборах. Останнього вимагало українське суспільство. Не

¹ Худояр, О. (2014). Політики забагато агітували. *Газета по-українськи*, 85 (1736), 6.

просто вимагало, заради зміни системи люди віддавали свої життя на Євромайдані (громадянські протести в містах України, листопад 2013 р. – лютий 2014 р.). Обрання ж нових депутатів за старою схемою суттєво ускладнило виконання вимог людей, а також «перезавантаження» і люстрацію влади, про яку заявляв Президент України П. Порошенко¹.

Було унеможливлене проведення виборів на всій території Донбасу, що стало підставою для українців звинуватити уряд у пустослів'ї, який не зміг гарантувати всієї повноти виборчих прав українським громадянам з Донецької та Луганської областей. Непідкріплені політичною дією передвиборчі обіцянки та реформаторські наміри влади й опозиції нічого не варті. Безрезультативність влади, популізм опозиції безпосередньо впливає на рівень довіри громадян до політичних інститутів держави.

Нині в Україні, за даними моніторингових українських соціологів з Центру Разумкова, з 2000-го по 2013 рік кількість тих, хто поділяє ідеї діяльності парламенту, збільшилася з 48 % 2011 року до 54 % 2013 року, тих, хто цілком задоволений роботою ВРУ, зменшилася з 8,6 % 2000 року до 5,6 % уже 2013 року². Очевидно, що показник довіри громадян до влади є цінним орієнтиром в їхніх електоральних докорах і сумніннях. Так, навіть за даними опитування Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», що проводилося з 18 вересня по 4 жовтня 2014 року, засвідчено, що 55 % респондентів готові були здійснити волевиявлення в найближчий час на парламентських виборах наприкінці жовтня 2014 року проти 20 %, які від свого активного виборчого права відмовилися³. Певна річ, для багатьох країн ЄС такий показник не є деструктивною новиною, проте таким він є для України. Тому ми робимо висновок, що перед українськими електоральними та політичними процесами в середньостроковій перспективі для виборів можуть постати такі ризики абсентеїзму:

- 1) ризик делегітимації інституту виборів;
- 2) ризик доступного входу до системи влади політехнологічних проєктів, лобістських парламентаріїв;

¹ Капсамун, І. (2014). Хто перезавантажить раду? Газета «День», 169-170, 6.

² Чи підтримуєте Ви діяльність Верховної Ради України? (динаміка, 2000-2013). Центр Разумкова. <http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=68>.

³ Парламентські вибори-2014: електоральні настрої населення України. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучера. <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/parlamennja-ukraini-.htm>.

3) ризик перетворення на один із чинників посилення відцентрових, протестних настроїв та нонконвекційних рухів супроти неефективності, некомпетентності, мінливості політичної й державотворчої реакції;

4) ризик регресу громадянської та електоральної культури суспільства;

5) ризик втрати довіри до представницької демократії в країні та механізму формування політичної еліти;

6) ризик спаду динаміки утвердження в публічному просторі політичних практик демократії участі громадян.

Український політолог Є. Цокур переконаний, що вибори нині стали авансеною для системного нав'язування свого бачення розвитку країни, емоційного сприйняття політичної риторики, видавання відвертого політичного популізму за сучасні політико-економічні, соціальні тактики та стратегії. На нашу думку, українська політика занадто персоніфікована, проте змістовно малорухома, тому й не дивно, що рівень абсентеїзму на виборах усіх рівнів зростає. Для підтвердження цього наводимо у табл. 1 масив показників, сформований на базі даних Центральної Виборчої Комісії України.

Таблиця 1

Явка на виборах Президента України		Явка на виборах до Верховної Ради України	
Роки	%	Роки	%
1999	78,8	1998	75,6
2004	79	2006	67,7
2010	66,76	2007	62,5
2014	60	2012	58
		2014	52

Завершуючи, варто наголосити, що: 1) абсентеїзм руйнівню впливає на державу; 2) незацікавленість і байдужість до політичного життя призводить до деградації нації та руйнування держави; 3) зростання долі абстинентів в українському суспільстві можна інтерпретувати як прояв серйозної кризи легітимності політичної системи, глибинної кризи її норм та цінностей; 4) через небажання голосувати подекуди виникає нерівномірне представництво інтересів різних соціальних груп у політиці; 5) неучасть у політичному житті призводить до необізнаності та неосвіченості людей у розумінні актів і слів влади.

Варто було б запровадити механізм попередньої реєстрації на вибори: людина спершу реєструється на дільниці, а через тиждень чи два – голосує за сформованими списками. Так ми зменшили б можливість підкупу виборців і спекуляції зі списками.

Українцям необхідно замислитися над своїм електоральним минулим, зважити чого вартували передвиборчі обіцянки всіх без винятку політичних партій та кандидатів. Доречним вважаємо несприйняття політикумом та громадянським середовищем ідеології «електорального, громадянського та державотворчого пофігізму», а також нагальну потребу в громадянській єдності українського суспільства.

Насамкінець підкреслимо, що абсентеїзм виборців відображає не неприйняття політики як такої, а відкидання затверділих способів політичної дії, комунікації, мобілізації політичної участі громадян в управлінні і здійсненні прямого народовладдя. Відбувається це саме через реформаторську обмеженість політичного класу в Україні, який за 23 роки повноцінного політичного функціонування української державності так і не зумів вийти безпосередньо до громадянина і запропонувати авторитетну програму співпраці та взаємовпливу.

Література:

1. Ворона, В., Шульга, М. (ред.) (2010). *Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг*. Київ: Інститут соціології НАН України.
2. Каплан, Б. (2012). *Миф о рациональном избирателе: Почему демократии выбирают плохую политику*. Москва: ИРИСЭН, Мысль.
3. Капсамун, І. (2014). Хто перезавантажить раду? *Газета «День»*, 169-170, 6.
4. Костенко, Ліна (2011). *Записки українського самашедшого*. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 15.
5. Парламентські вибори-2014: електоральні настрої населення України. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучера. <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/parlamennja-ukraini-.htm>.
6. *Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації* (2014). Львів: Новий Світ – 2000.
7. *Українське суспільство на порозі третього тисячоліття* (1999): колективна монографія. Київ: Ін-т соціології НАН України.
8. Худояр, О. (2014). Політики забагато агітували. *Газета по-українськи*, 85 (1736), 6.
9. Чи підтримуєте Ви діяльність Верховної Ради України? (динаміка, 2000-2013). *Центр Разумкова*. <http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=68>.
10. Kuttner (1996; XI).